

Данилюк М. О.

студент,

*Кременецька обласна гуманітарна-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка*

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ

Одним із напрямів державної політики України в галузі освіти є спрямування системи національної освіти на розвиток і становлення творчої особистості, максимальне розкриття її природного потенціалу, здібностей та задатків. Школа покликана навчити учнів орієнтуватися в культурному середовищі сьогодення серед постійно мінливого інформаційного простору, емоційно відгукуватися на високохудожні твори мистецтва. Основою має стати художня культура учнів, яка актуалізує естетичні, мистецтвознавчі та культурологічні знання, отримані ними під час ознайомлення з творами мистецтва.

Музика як один з видів мистецтва відображає дійсність і є засобом пізнання життя. Кожний музичний твір має певний зміст, виражає певні ідеї, почуття, настрої людини. Людина звертається до мистецтва у пошуках істини й сенсу життя. У процесі сприймання та осмислення трагічного і комічного, прекрасного і потворного, піднесеного і низького виховується і розвивається особистість. Проблема формування художньої культури учнів стає сьогодні особливо актуальною. Вона вимагає максимальної мобілізації внутрішніх можливостей і вчителя і учня, педагогічної підтримки кожного школяра, його творчих можливостей і потреб.

Теоретичну основу дослідження становлять ідеї гармонійного розвитку особистості (М. Демков, С. Русова, В. Сухомлинський); теорії музичного виховання (Н. Ветлугіна, З. Кодай, Д. Кабалевський); філософські основи формування світоглядної свідомості особистості (Є. Бистрицький, В. Іванов, В. Табачковський); педагогічні концепції формування особистості в закладі загальної середньої освіти засобами мистецтва (В. Раєвський, М. Скаткін); питання естетичного виховання й культурологічної освіти школярів (О. Белкіна, Л. Печко, О. Щолокова).

Термін «культура» латинського походження: *cultura* (суміжно – *cultivo*) означає *догляд, оброблення, обробка*. Спочатку цей термін був пов'язаний з уявленнями про дію, зусилля, спрямовані на зміну чогось і тому вживався з певним доповненням, позначаючи завжди культуру чогось: культуру духу, культуру розуму тощо. Він вживався для визначення процесу обробки людиною природи, потім він став означати процес обробки самої людини, ним стали називати все, створене людиною.

Складовою культури є мистецтво, що передає й «програмує» особистісне емоційне ставлення до суспільства, людей, оточуючого світу, самого себе. У мистецтві кожна людина відкриває для себе нові смисли. Здатність сприймати цю перспективу необмеженого розкриття ідей, почуттів, переживань ми відносимо до художньої культури особистості. Ставлення до мистецтва – важлива характеристика людини, живе свідectво того рівня, на

якому вона знаходиться. Цінність мистецтва у тому і полягає, що воно часто зображає ті сторони дійсності, побачити які сама людина часто не має змоги.

Одним із найважливіших компонентів культури як сукупності створених людством цінностей є художня культура.

Саме значення слова «художня культура» пов'язано з мистецтвом і діяльністю, що заснована на творенні і сприйнятті. О. Лосєв тлумачив художнє як «доцільну діяльність, притаманну і творам ремісничим, і творам художнім у власному смислі слова». Він вважав, що культурою є будь-яке «проявлення», виявлення, вираження людини, його енергійно-особистісного начала, або Духу, виражено міфологічно, тобто явлену авторську особистісну життєву історію...» [3, с. 355].

Мета художньої культури – духовно-естетичний розвиток особистості, формування та задоволення її духовних та естетичних потреб, збагачення її художньої діяльності. Структура художньої культури є досить складним і багатограним явищем, де всі складові елементи взаємодіють між собою, утворюючи єдину систему. Саме через художню культуру пізнається людина як суспільна істота і соціально-діяльна особа та реалізується людське «Я».

Ознайомлюючи учнів старшого шкільного віку з національною спадщиною українських композиторів, учитель музики повинен виробити в них навички не поверхового, а змістовного вивчення творів, глибокого занурення у їх образний зміст, розкриваючи багатство людських почуттів та отримуючи від цього процесу естетичну насолоду. У протилежному випадку, як вважав А. Макаренко: «... діти звикають до пасивного задоволення, художні враження пробігають поверхово, не зачіпаючи особистість, не викликаючи думок, не ставлячи перед нею ніяких запитань».

Заглиблення в інтонаційний лад музики дозволяє учням відчувати особливості художнього сприймання світу українським народом, психологічні риси, типові характери його героїв, характерні «слова – речення» української музичної мови.

Сприймання учнями української музики визначається змістом та близькістю її тематики їхнім інтересам, їх ментальним і фізіологічним можливостям. На думку Л. Кузнецової, «музика українських композиторів – класиків глибоко реалістична і народна,...проста за формою і є хорошим матеріалом для початкового виховання дитини» [2, с. 5].

Учні основної школи на уроках музичного мистецтва знайомляться з творчою спадщиною відомих композиторів: Д. Бортнянського, С. Гулака-Артемовського, Ф. Колесси, М. Лисенка, М. Леонтовича, О. Нижанківського, Л. Ревуцького, Я. Степового, К. Стеценка та ін.

Умови формування художньої культури учнів:

1. Використання у навчальному процесі української класичної музики зумовлене потребами повноцінного виховання особистості учня на національно-культурному ґрунті.

2. Твори українських композиторів є необхідними для створення повноцінних умов інтелектуального, духовного та морально-естетичного становлення особистості школяра.

3. Необхідними педагогічними умовами, що забезпечують формування художньої культури підлітків, є:

а) врахування вікових особливостей учнів, їх музичного розвитку, здібностей та пізнавальних музичних інтересів;

б) диференційований підхід до організації освітнього процесу;

в) залучення учнів до активної художньо-естетичної діяльності, перетворення шкільних занять на уроки творчості та мистецтва;

г) цілеспрямоване формування естетичних потреб учнів у сфері мистецтва, активного ставлення до музично-творчої діяльності;

д) послідовне і систематичне збагачення музичного досвіду учнів, активне залучення їх до різних видів художньо-творчої освітньої діяльності;

е) формування у школярів володіння прийомами та способами творчої діяльності при ознайомленні з українським класичним музичним мистецтвом [5, с. 198].

Художня культура учня – це складне і багатопланове особистісне утворення, важлива характеристика його загальної культури. Її успішне становлення передбачає дотримання важливих педагогічних умов.

Під педагогічними умовами формування художньої культури учнів ми розуміємо взаємозумовлену сукупність перерахованих компонентів, що забезпечує успішну реалізацію педагогічного процесу.

Зацікавити старшокласників творчою спадщиною українських композиторів допомагають і наочно-технічні засоби навчання – демонстрація слайдів (репродукцій портретів композиторів, архітектурних споруд, в яких жили і працювали митці, скановані зразки партитур їх творів тощо); демонстрації з музично-електронної енциклопедії; демонстрація порт-фоліо проекту (перегляд фотоматеріалів про композиторів, змістовні та стислі відомості з їх творчості); перегляд відео-уривків концертів, кліпів, музичних фільмів, архівних матеріалів з життя та творчості українських композиторів.

Важливою є виховна функція українського музичного мистецтва. Вона закладена у самому змісті творів композиторів, які пропагують гуманістичні цінності і пріоритети, важливі моральні якості особистості – патріотизм, доброту, дружбу, любов, повагу до людей, батьків, родини. Вчителеві потрібно розкривати ідейний зміст творів українського класичного мистецтва, на їх основі формувати ціннісні художні орієнтації учнів, їх художню культуру.

Художня культура особистості – поняття, що містить у собі інтелектуальне, духовне, моральне, особистісно-діяльнісне. Як невід’ємна частина духовної культури людини, вона передбачає широку художню ерудицію, розвиток чуттєво-емоційної сфери, реальну продуктивну, творчу діяльність, під час якої відбувається художнє становлення людини.

Список використаних джерел:

1. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі: методичний посібник / О. О. Гумінська. – Тернопіль: Навчальна книга: Богдан, 2007. – 104 с.
2. Кузнецова Л. М. Українська класична музика в школі: посібник [для вчителів співів і музики] / Л. М. Кузнецова. – К.: Музична Україна, 1969. – 148 с.
3. Лосев А. История античной эстетики / А. Лосев. – М.: Искусство, 1975. – 355 с.
4. Маленицька О. А. Формування естетичного смаку старшокласників засобами народних звичаїв та обрядів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Маленицька О. А.; АПН України, Інститут Педагогіки. – К., 1995. – 180 с.
5. Уроки художньо-естетичного циклу в школі: навчання і виховання: навч. посіб. / [Н. Миропольська [та ін.]. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 240 с.